

psihofizică ce asemenea unui arbore își are rădăcina adânc înfiptă în sufletul nostru, dar a cărui coroană își precizează și forma și înfățișarea și influența conform cu mediul ambiant și cu atmosfera de viață socială în care și pentru care a luat ființă.

Așa că, putem conchide, în această privință: Evoluția evident Dreptul pozitiv, principiile juridice coborâte în texte, după situațiile economice, morale și sociale pe care va să le guverneze. Dar ideea însăși de drept ca sursă primară a principiilor acestora, cântarul moral de apreciere a justului și a injustului, instrumentul de control moral al faptelor omenești, tot în conștiința noastră interioară și nu în natura fizică, în realitatea dinafară, se găsește.

(Va urma)

I. N. LUNGULESCU

R. T. 1935

PENTRU DEPĂȘIREA INDIVIDUALISMULUI ȘI A SOCIALISMULUI¹

de Dr. DUMITRU STĂNILOAE,
profesor la Academia teologică din Sibiu.

Noi trăim încă, cea mai mare parte din lume, în epoca unui accentuat individualism. Fiecare trăiește pentru sine, sau împiedecându-i pe ceilalți să trăiască, sau neajutându-i. Mentalitatea aceasta egoistă s'a înrădăcinat tot mai tare începând de acum vre-o 400 de ani, de când a început omul să se rupă de legăturile cu semenii. Întâi s'a desfășurat omul de legăturile sufletești, înuntru cu viața din natură. De atunci omul nu mai vede la baza lucrurilor și a viețiiilor decât lucrurile compuse din atomi materiali, bune doar să le exploateze ca mărfuri, să le întrebuițeze pentru trebuințele sale trușești. Până azi omul se crede singur în mijlocul naturii.

Protestantismul a desfășurat pe om de biserică, de comunitate religioasă cu ceilalți oameni, făcând cel mai hotărâtor pas în direcția singularizării insului. În latura cea mai neegoistă a sufletului, în latura care e aproape prin definiție îmbibată de iubire, de înfrățire cu aproapele, în simțirea religioasă, omul nu mai caută identitate cu ceilalți, nu mai consideră criteriu al adevărului faptul că și ceilalți cred la fel, ci ascultă și venerază numai ceea ce-i dictează interiorul său.

După desfacerea insului de comunitatea religioasă a urmat desfacerea de comunitatea economică a breslelor, ca în sfârșit revoluția franceză formulând situația omului după toate aceste desfaceri să declare pe ins liber în toate do-

¹ Fragment dintr-o conferință ținută la Orăștie și Mediaș.

menile de viață, deslegat de toate legăturile ce-l țineau în diferite sisteme.

Desvoltarea aceasta istorică și filosofia care a întovărit-o a creat pe individ. Individ înseamnă atom, ins separat lăuntric de tot ce-l înconjoară, având ca unic scop al existenței binele propriu și putând uza de toate cele din afară pentru folosul său. O admirabilă expresie și-a găsit această noțiune în monadele lui Leibniz, entități hermetice închise în ele înșile, fără ferești în afară, preocupată fiecare numai de drumul ei.

Această înălțare a individului, ridicarea lui pe soclul cel mai înalt al timpului modern, i-a creat insului o psihologie corespunzătoare. Individul, supus patimei mândriei și lacrimii și dela fire, justificat apoi în afirmarea pătimii și a propriului eu și de mentalitatea timpului, a nesocotit orice alt lucru în afară de sine. Suprema valoare, ba chiar singura, a socotit că e el, pe ceilalți oameni i-a degradat la o treaptă inferioară sieși. Din acest motiv legăturile de suflet între el și ceilalți s'au rupt. Când am legături de suflet cu vre-un om, îl ridic pe acela la un nivel legal cu mine. Comunicarea spirituală, cumva subterană, prin simțire și gând, între mine și un om, îmi face pe acel om prețios. Eu nu-l mai evaluez numai cu măsuri fizice, prin simțurile externe: cât e de înalt, de gras, ce culoare are, ce greutate poate ridica, ci întru în sufletul lui, mă interpenetrez cu el și prin aceasta îi dau o valoare egală cu a mea. În epoca individualismului însă, insul nu mai poate ține pe nimeni la nivelul său; el nu mai iese din sine și nu se mai unește lăuntric, pretinește, ca între eu și tu, cu semenii săi. Acum el îi privește numai din afară, le măsoară numai proporțiile fizice, materiale, degradându-i la starea de lucruri, cum privea stăpânul din anticitate pe robi. O bună exemplificare ne servesc raporturile dintre stăpân și slugă: atâta timp cât stăpânul se reține de-a sta de vorbă cu sluga despre năcazuri și lucruri de-ale sufletului său și-i poruncește numai să facă lucrul curent și curare, sluga apare în ochii stăpânului mai mult ca un obiect mobil, ca o mașină reprezentând atâta forță. Îndată ce s'a deschis însă între ei pentru un moment o fereastră de comunicare lăuntrică, nefizică, sluga s'a ridicat în ochii stăpânului la o demnitate în esență egală cu a sa.

Aceasta este o lege fatală: când sufletul se închide în sine, când nu mai comunică subteran cu oamenii din jur, toți acești oameni se degradează în ochii lui din demnitatea de oameni egali nouă, îi depreciem, ne considerăm singuri pe lume, nu ne mai împiedecăm de nici un scrupul în a abuza de ei, ajungem într'un solipsism chinător la anumite firi, arogant la altele.

Momentul acesta al individualismului a fost fixat în filosofia lui Kant și Fichte. Pentru aceștia nu există decât un singur eu, subiectul nostru; tot ce e în jur nu-i decât proiectia propriilor noastre idei. Nu există decât subiectul nostru, pus în lipsă de bucuriile ce îi le dă prietăria și frăția cu alți oameni, un eu măcinându-se în propriile sale gânduri.

Considerarea tuturor, oameni și lucruri, ca obiecte, ca măruri de exploatat, precum și libertatea deplină a afacerilor, a ajutat pe unii indivizi mai înzeștrași sau mai norocoși să acumuleze în stăpânirea lor capitaluri mari de cari apoi să depindă sclavici o mulțime de oameni. Libertatea pentru cei din urmă a devenit iluzie, căci sărăcia îi face incapabili să și-o manifeste.

Ca un protest vehement împotriva indivizilor pușini cari tiranizează și exploatează pe cei mulți, s'a născut mișcarea socialistă-comunistă, care n'admite ca vre-o căjivă indivizi să stăpânească atâta lume năcăjită. Nemulțumirea cu starea de lucruri din epoca individualismului este justificată. Nimeni nu poate aproba ca o serie de inși să abuzeze și să stoarcă vraga mulțimii în profitul lor, ajutați fiind la aceasta fie de bogățiile acumulate în mâna lor, fie de rolurile conducătoare la cari ajung în viața publică.

Numai cât soluția pe care a adus-o socialismul în loc să îndrepteze răul îl face și mai îngrozitor. Pentru că a rămas în rău și nedreptatea vine dela separația totală ce există între om și om, dela lipsa de atențiune a unuia față de altul, socialismul a afirmat necesitatea ștergerii oricărei libertăți a insului de-a se mișca după voia sa spre scopuri proprii, de-a se mai considera ca fiind deosebit de ceilalți. Socialismul declară război libertății pentru că ea fiind întru buimăță egoistică, cei mai tari au robit pe cei mai slabi. El șterge orice hotărâre despărțitor între om și om, confundându-i pe toți într'o pasă impersonală, care să fie purtată de-o

forță ce nu mai poate fi numită voință. În această pastă: informă nu mai strălucesc fosforescențele eurilor, nu mai svănesc libertățile înșilor; fiecare îns trebuie să-și anihileze gândirea proprie, simțirea și voința proprie, trebuie să se confunde cu masa și cu mișcărilor ei.

Exista înainte de războiu în Rusia o profecție populară: „că va veni un timp când Rusia va cădea în stăpânirea unei „fiare fără nume“. Timpul acesta a venit. „Fiara fără nume“ e masa în care nu se poate deosebi nici o persoană cu inițiativa ei, ci e un monstru poliped și policefal, e massa impersonală. O vezi acolo fălăzuindu-se pe străzi uneori, hoholind de-o bucurie animalică, alteori învolburată de mâne groaznică, uneori așteptând răbdătoare și adormită pe piețe și încălzindu-și la soare urlașu-i și peștriu-i corp.

Când o privești din afară te înfioară și o simți ca pe-o ființă ciudată. Răgetul ei e compus din voci omenеști, dar nu mai e omenesc, mișcarea ei e mișcarea mai multor oameni, dar acum e stranie. Personalitățile au dispărut de cum au înirat în ea. Plugarul cutare, soldatul cu care am vorbit adineaori și care ne manifesta o viață proprie: sufletească, s'au cufundat în ea, au dispărut din ei tot ce îi caracteriza ca oameni deosebiți, ne mai păstrând decât funcțiunile externe cari pot face dintr-o mulțime un corp unitar; în massă nu se mai pot manifesta decât mișcărilor simultane cum e marșul, strigătul simultan de hura sau de hideo, gesturile mașinale.

Entuziaștii comunismului declară că acesta e omul nou, cu mult superior celui vechiu. Tot ce distinge pe om de om, tot ce dă omului o valoare originală, adică viața sufletului și libertatea, s'ă în calea formării acestui om perfect și deci trebuie suprimate. În locul omului launtric, cu gânduri, cu îndoteli, cu bucurii și dureri spirituale, trebuie să vină „splendidul om extern“, sufletul trebuie să facă loc organizației mașinale a mișcărilor. Omul spiritual trebuie să facă loc omului mașină, căci numai ceace e organizat ca o mașină are putere, durată, realitate.

E drept, dispariția insului cu viață proprie launtrică nu s'a realizat încă deplin nici în Rusia, decât atunci când insul e în mulțime. Dar profecții comunismului vorbesc de un timp când în toată bună vremea nu vor mai exista din om decât funcțiunile

externe mecanizate, când omul va fi mașină chiar când nu e în mulțime. Dealtfel în societatea comunistă consolidată nu va fi omul singur aproape nici un moment, așa cum o piesă dintr-o mașină nu e scoasă aproape niciodată dela locul ei. I se fixează dinafară ce să lucreze și cât, ce să mănânce și cât, se va bucura poate și de pușină distracție, dar la un timp și într-o formă fixată dinafară; mânăncă în sufragerii comune, doarme în săli comune; societatea îi designează tovarășii de lucru, întâlnirea pentru un moment cu femeia cu care să facă copil, sau mai bine zis alte piese de mașină, pe cari nu-i va crește el cum dorește.

Mulți așteaptă cu nădejdi mari acest nou om. Îl socotesc omul mântuit, omul devenit bun, omul rațiunii și al ordinii, omul comunității, al legăturilor cu semenii săi. Dar această nădejde e sortită deziluziei. Omul colectiv nu e omul frăției, al comunității, ci omul de turmă, omul neliber, omul rău și înveninat, omul solitar, mai solitar ca un pustnic în pustie. Frăția, prelinia se naște totdeauna din libertate și iubire, pentru motive de ordin sufletesc; iubesci pe cineva pentru generozitatea, pentru modestia, pentru curătenia lui sufletească; îl admiri și respecti pentru corectitudinea, pentru vrednicia lui. Prelinia se întărește prin ajutorul și comunicările reciproce de gânduri și sentimente intime. Ori mai e loc pentru generozitate, pentru modestie, pentru corectitudine, pentru vrednicie, pentru comunicări de gânduri și simțiri intime, într-o societate mecanizată, unde omul e redus la o serie de funcțiuni pur fizice și fiziologice, unde nu-ți poți alege oamenii cari-ți convin și nu te poți retrage nicăiri pentru a te mărturisii lor?

Omul fiind mereu sub jugul extern, sub control permanent devine locit ca un animal, destinul i se mecanizează, viața sufletească i se cufundă într'un somn etern. El nu mai are gândurile sale, voința sa, pentru că nu mai are scopurile sale, nici posibilitățile să le împlinească. Nu mai are gânduri proprii pentru că nu mai are nici spațiu nici timp pentru reiragere, ori gândurile se trezesc în liniștea singurătății și în ea numai se pot urmări și închea. În mulțime și sgomoi, poți avea numai licăriri scurte, neprecizate și nedesvoltate. Traiul mecanizat și în massă nu lasă omului puțină să se atașeze de vre-o persoană anu-

mită, cu care să comunice sufletește, care să-i fie mai apropiată. De aceea omul colectiv deși trăiește în mulțime, este omul solitar, al cărui suflet nu se întrepătrunde cu al nimănui. Între oamenii colectivi nu va mai fi iubire, milă, simpatie, ci numai frică de masă și de organele supra-veghețoare. Fiindcă oamenii colectivi nu mai au nimic al lor, nici nu-și mai pot dăruți nimic, nu mai au ocazia, nu mai e necesar să fie buni. Și cum va fi o societate în care nu mai e nimeni bun, în care dispare cea mai înaltă aristocrație ce poate exista, cea a omului bun? Toți devin o turmă de animale rele, opace, neprefinoase.

Dacă individualismul a desfăcut pe ins de toate legăturile cu semenii săi și i-a lăsat deplină libertate să uzeze și să abuzeze de oricine și de orice în favorul său, comunismul ucide pe ins, luându-i toată libertatea și viața personală. Efectul celui dintâi este tirania celor puțini asupra celor mulți, efectul celui de-al doilea este tirania masei impersonale asupra tuturor persoanelor. Ambele aceste concepții despre om aruncă societatea în suferință, alungă dragostea și fericirea dintre oameni. Odată ce tipurile de oameni preconizate de aceste concepții sunt anormale și incomplete, e firesc ca anormalitatea să se resimtă și în viața socială.

Are creștinismul o concepție salvatoare despre om și prin urmare poate oferi o soluție pentru fericirea societății? La amândouă întrebările răspunsul e pozitiv.

Modelul raporturilor ideale dintre oameni e dat în creștinism în raporturile dintre persoanele Sf. Treimi. Individualismul în care individul se crede pe sine mai presus de toate este răsfrângerea pe plan social a erezei ariane care n'admite decât un singur eu, o singură persoană dumnezească, reducând celelalte persoane dumnezeiești la un nivel inferior, în rând cu făpturile. Orice sistem religios sau filosofic ce propovăduiește ca fundament și nerv al lumii un singur eu, o singură persoană, care n'are pe nimeni egal ci numai inferior, care deci n'are către cine își manifesta iubirea și stima dela egal la egal, ci numai stăpânirea față de inferiori, nu știe de-o frăție, de-o legătură de iubire nici între oameni. Pe de altă parte comunismul, care confundă personalitatea în masă, este răsfrângerea unei viziuni panteiste a

lumii, în speță materialiste, pentru că Marx și toți comuniștii n'admit altă realitate afară de materie. Pentru panteism, fie el idealist ori materialist, adevărată realitate n'are decât substanța uniformă, iar individualitățile sunt numai umbre iluzorii. Consecvent cu această concepție comunismul reduce pe individ în masă, singura realitate adevărată.

Creștinismul are însă în centrul său misterul Sf. Treimi. Noi mărturisim că în Dumnezeu sunt trei persoane, trei euri, dar nu separate una de alta, nu trei insule despărțite de abisul oceanului, ci trei euri deschise cu totul unul altuia, comunicându-și reciproc tot ce au afară de eu, care nefiind un conținut ci conștiința, suportul care domină, privește și poartă întreg conținutul, nu se poate comunica. Cele 3 euri își comunică întreolaltă întreaga ființă așa încât nu sunt 3 ființe ci una singură: o gândire, o simțire, o voință, dar trei focare, trei fosforescențe, trei suporturi, sau cum le zicem trei ipostasuri, cari poartă gândirea și voința cea unică.

Acesta este idealul și pentru raporturile dintre oameni. Deoarece în orice religie omul caută să urmeze divinității acelei religii, creștinul e ținut să urmeze pilda de iubire între mai multe persoane, ce i-o dă Sf. Treime.

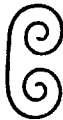
Idealul nostru este omul care formează un centru de gândire, de simțire și de voință, un centru cu mișcare liberă din sine, dar care nu se strânge în sine egoistic, ci comunică și semenilor săi tot ce are și dobândește el, tot conținutul sufletului său. Doi prietini buni sau doi soți își împărtășesc unul altuia tot ce poate desprinde fiecare din sufletul său, cea mai mică mișcare, cel mai nuanțat gând, așa încât despre ei se spune că au amândoi un suflet, pentru că fiecare posedă amestecat cu sufletul său și sufletul celuilalt, mai bine zis cele două suflete au devenit unul, posedate de două centre. Trăind amândoi mult în intimitate, ajung să aibă aceleași gânduri, același mod de-a fi și de-a simți, aceleași scopuri, aceeași ființă am putea zice pentru că iubirea dintre ei e un canal prin care se scurge mai mult decât ne dăm noi seama totul dela unul la altul. E ceva însă ce nu se poate comunica: acel fundament, acea ultimă rădăcină, acel punct din fund, care nu se poate determina, căruia îi zicem eu, din care crește și care poartă înrcașă viața sufle-

tească și trupească. Acela este ipostasul, iar toată viața sufletească ce-o posedă el, care o simțim și o putem determina, este ființa lui. Din aceea se poate comunica cu atât mai mult cu cât dragostea e mai covârșitoare.

Față de individul închis în sine, ros de ambiții, nefericit și el și aducând nefericirea și peste cel din jur, precum și față de omul mașină lipsit de libertate și suflet, tot așa de nepreținos și de nefericit, creștinismul opune personalitatea liberă să-și îmbogățească sufletul cu tot ce poate achiziționa, liberă să se ocupe cu ce voește, dar purtată de elanul iubirii spre cel din afară de sine, comunicând fericită și dorință să fericească pe toți, tot ce dobândește prin străduințele sale.

Este singura concepție despre om care poate aduce fericirea în societate, din care s'ar putea deduce cea mai bună organizare a vieții sociale, pe toate terenele.

Dr. D. STĂNILOAE

ASPECTUL RELIGIOS AL COMUNISMULUI RUS

de Preotul AUREL RADU

In expresiva formulă a lui G. Duhamel, după care Rusia sovietică „este un laborator cu geamurile sparte”, găsim subliniat mai mult elementul dramatic al revoluției ruse, decât esența ei. Oricât de ditirambic s'ar glorifica planul cincinal, de poezii proletari ruși cari au pretenția că:

„Fieptă noastră va lăsa'n lume o dară,
Cântul nostru va fi puternic
Dacă electricitatea își apăsă
Din fiecare firu sovietic”¹

totuși comunismul rus nu este numai o vastă și radicală experiență social-economică, nici numai o americanizare forțată, o diktatură sanguinară, ci mai ales o manifestațiune religioasă de o agresivitate fără precedent în istoria lumii. Elementul religios din comunismul rus este firul Ariadnei, care ne conduce prin labirintul sovietic și ne ajută să descifram ceva din inextricabilul mister ce învăluie lumea transnistriană. Marele Turgheniev a găsit o formulă fericită atunci când a voit să caracterizeze enigmaticul suflet rusesc spunând că: „sufletul rus este o pădure obscură”. După marea răsturnare prin care a trecut poporul rus în urma războiului, enigma acestui suflet a devenit mult mai obscură, căci e o experiență singulară în istorie, când un popor și-a transformat așa de fundamental și de catastrofal și'n cel mai scurt timp toate bazele tradiționale ale vieții sale politico-sociale, toate conceptele de bază ale religiei, patriei, familiei și ale proprietății.

¹ A. Neipnis: Spiritualitatea nouă în Rusia.